

วิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิม
ในชุมชนแห่งหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
The Means for Relationship Enhancement
by Buddhist Monks for Muslim in Community
in Three Southern Border Provinces of Thailand

ปัญญา เทพสิงห์^{1*} เกษตรชัย และหิมี¹ และฮัสบูลเลาะ อาคิสสกุล²
Punya tepsing^{1*} Kasertchai Laheem¹ and Hasbullah Azizskul²

¹ รศ.ดร., คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90120

² ผศ., คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี ปัตตานี 94160

¹ Assoc. Prof. Dr., Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Songkhla, 90120, Thailand

² Asst. Prof., Faculty of Liberal Arts and Social Science, Fatoni University, Pattani, 94160, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: punya.t@psu.ac.th

(Received: January 26, 2021; Revised: May 21, 2021; Accepted: June 12, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิมในชุมชนแห่งหนึ่ง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยวิธีสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำศาสนาอิสลาม ประชาชนชาวพุทธและมุสลิม นักวิชาการท้องถิ่น รวม 23 คน นำข้อมูลมาตรวจสอบสามเส้า วิเคราะห์ความถูกต้องตรงประเด็น และสร้างบทสรุปเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า วิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิมมี 4 ลักษณะ ดังนี้ 1) การนำหลักธรรมพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ คือ หลักการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา หลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยะวาจา อตถจริยา และสมานัตตตามาปรับใช้ 2) การบรรยายธรรมแก่ชาวมุสลิมโดยเลือกเฉพาะหลักที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม เช่น ศีลห้า โดยคำนึงถึงคำบรรยายที่นำเสนอความจริงสากล หรือหลักการทั่วไปที่ทุกคนยอมรับหรือพิสูจน์ได้ คำบรรยายที่แยกศาสนาแต่ไม่แยกสังคม ให้สังวรแม้ต่างความเชื่อแต่ทุกคนหลอมรวมกันได้ผ่านกิจกรรมทางสังคม คำบรรยายที่สลายพรมแดนทางชาติพันธุ์ สอดแทรกผลเสียของความแตกแยก เหตุการณ์บ้านเมือง หรือทางโลกเข้าในหลักธรรม 3) การทำให้วัดเป็นพื้นที่สาธารณะและเชิญมุสลิมร่วมกิจกรรม และ 4) การสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมของชาวมุสลิม โดยคำนึงถึงการกระทำที่ไม่กระทบต่อความรู้สึกของมุสลิมและจารีตอิสลาม

คำสำคัญ: เสริมสร้างความสัมพันธ์ พระสงฆ์ ชาวมุสลิม สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

The purpose of this research article study was to investigate the relationship enhancement means by Buddhist monks for Muslims in the three southern border provinces of Thailand. The data were collected from documents and the field through observations and in-depth interviews with the target group consisting of Buddhist monks, Islamic religious leaders, Buddhists and Muslims, and local academics, totaling 23 informants. The data were validated using triangulation, analyzed for validity, and concluded with descriptive analysis. The study found four relationship enhancement means conducted for Muslims as follows. 1) The principles suitable for the context and situation which were understanding, access, and development were used to disseminate the Four Sangahawatthu or the Four Acts of Doing Favors comprising giving, kind words, good behaviors, and treating oneself and others equally. 2) This pertained to giving lectures about Buddha's teachings that are consistent with Islam to Muslims such as the Five Precepts focusing on universal or general truths that are widely accepted or proven; topics that differentiate religions but do not cause social segregation; topics that remind people that people with different beliefs can come together through social activities; topics that eliminate racial borders; and topics that include disadvantages of dissent and about news and situations. 3) This involved making Buddhist temples public spaces and inviting Muslims to participate in activities. 4) It was about giving support to Muslims' projects or activities that do not cause offense to Muslims and that do not violate Islamic principles.

Keywords: Relationship Enhancement, Buddhist Monks, Muslims, Three Southern Border Provinces

บทนำ

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีผู้นับถือศาสนาพุทธเพียงเล็กน้อยไม่เกินร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมด [1] ชาวพุทธเหล่านี้ส่วนหนึ่งดำรงสถานภาพพระสงฆ์ซึ่งกระจายอยู่ในวัดของชุมชนต่าง ๆ จำนวน 211 แห่ง [2] การดำรงอยู่ท่ามกลางชาวมุสลิมจำนวนมากทำให้พระสงฆ์ต้องปรับตัวเพื่อรักษาความสัมพันธ์หลายรูปแบบหรือวิธี ดังเช่น การฝึกพูดภาษามลายู การช่วยเหลือมุสลิมตามขอบเขตที่คนต่างศาสนาจะช่วยให้ ความพยายามทำความเข้าใจหลักศาสนาอิสลาม และแบบแผนการดำเนินชีวิตของมุสลิม จึงทำให้พระสงฆ์อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างยาวนาน จากสถานการณ์ความไม่สงบนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 แม้จะสร้างความหวาดระแวงหรือคับข้องหมองใจระหว่างชาวพุทธและมุสลิม แต่สำหรับชุมชนที่พระสงฆ์มีความสัมพันธ์ยาวนานและหยั่งลึกกับมุสลิมมาก่อน ปัญหานี้ไม่ได้รับแรงหนุนหลังจากรัฐดำเนินยุทธศาสตร์ภายใต้นโยบายพหุวัฒนธรรมที่รักษาความสัมพันธ์ได้เช่นเดิม ความสัมพันธ์นี้บางชุมชนเกิดจากแรงกระตุ้นของพระสงฆ์ ในการพัฒนาความสัมพันธ์ และความมั่นคงของชุมชน ดังที่พระครูนนทมงคลวิศิษฐ์ [3] เห็นว่า ภายใต้ภาวะความเปลี่ยนแปลงของสังคม พระสงฆ์เป็นกำลังส่วนหนึ่งที่มีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน อยู่รอดปลอดภัย เพราะถือเป็นองค์ประกอบหลักในการช่วยให้ชุมชนมีการพัฒนาในทางที่ดี

บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไม่เพียงปฏิบัติตามบทบัญญัติของสำนักพุทธศาสนา สิ่งที่ยังพบเห็นคือความพยายามส่งเสริมชุมชนให้เกิดความสันติ ความสงบสุข รักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับคนทุกศาสนา เหตุนี้ช่วยให้ชุมชนที่มีชาวพุทธและมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้มีเหตุการณ์ที่กระทบต่อพระสงฆ์ ดังผลการวิจัยของประสงค์ โตนด พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ พงศ์สัมพันธ์ ศรีสมทรัพย์ และศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี [4] ที่พบว่า แม้พระสงฆ์ถูกทำร้ายบาดเจ็บหรือมรณภาพในช่วงมีสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐไทย แต่ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามกับศาสนาพุทธยังดีต่อกัน ความต่างศาสนามีผลต่อความสัมพันธ์น้อย พระสงฆ์จึงควรเสริมจุดแข็งเพื่อรักษาความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น มีงานวิจัยของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส [5] ที่ชี้ว่า ขณะที่สังคมเผชิญกับความแตกแยก ภารกิจเร่งด่วนของพระสงฆ์ คือ การทำหน้าที่วิศวกรสันติภาพ เพื่อเสริมสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐบาล เพิ่มบทบาทในการส่งเสริมสันติภาพ และแก้ไขความขัดแย้งในสังคมโดยสันติวิธี สถาบันศาสนาควรเข้ามามีบทบาทในการลดความขัดแย้ง และยุติการใช้ความรุนแรง โดยการเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์เข้าไปร่วมเวทีสนทนา ผลวิจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า พระสงฆ์เป็นกลไกหนึ่งของการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างศาสนาในชุมชน

เมื่อพิจารณาหลักธรรมของพุทธศาสนาและอิสลามมีความคล้ายคลึงกันหลายข้อ ดังพระพยอม กัลยาโณ และอาลี เสือสมิง [6] แสดงทัศนะในเวทีสนทนาที่มัสยิดแห่งหนึ่งว่า ทั้งสองศาสนามีหลักธรรมคล้ายกัน ตัวอย่างเช่น การยึดหลักถือหิงสาหรือการไม่เบียดเบียน อนัตตา สัปปิยสังขาร สวรรค์ ชาวนพุทธและมุสลิมจึงไม่ควรแบ่งแยกกันด้วยหลักศาสนาที่ต่างกัน แต่ให้ดูสิ่งใดแตกต่าง สิ่งใดเหมือน สิ่งใดต่างให้สวนไว้ สิ่งใดเหมือนต้องแสวงหาจุดร่วม ผู้นำทั้งสองศาสนายังเห็นตรงกันว่า หากชาวพุทธและมุสลิมเห็นจุดร่วมได้มากจะเสริมสร้างความสัมพันธ์ได้มาก ปัญหาสำคัญของความหวาดระแวงคือการไม่สื่อสารให้เข้าใจต่อกันระหว่างศาสนิก การไม่นำหลักธรรมมาปฏิบัติ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าสิ่งใดทำได้ ทำไม่ได้ ทำให้ชาวมุสลิมบางคนกังวลเมื่อมอบสิ่งของแก่พระสงฆ์ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ไม่มั่นใจในการช่วยเหลือมุสลิม แบบใดผิดหลักศาสนา

แบบใดกระทำตามหลักมนุษยธรรม พระสงฆ์และผู้นำศาสนาอิสลามจึงพยายามสื่อสารหลักธรรมของตนให้ไปสู่ศาสนิก ดังพบว่าพระสงฆ์พร้อมให้ความรู้แก่มุสลิม ยินดีช่วยเหลือไม่เลือกศาสนา ความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้มากจากความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในสังคม โดยเฉพาะ สังคมพหุวัฒนธรรมที่ต้องมองข้ามความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ความต่างศาสนา ดังช่วงเกิดเหตุรุนแรงในสามจังหวัดมีผู้นำศาสนาอิสลามจังหวัดนราธิวาสมอบข้าวสารแก่พระสงฆ์ที่วัดในเขตเมืองนราธิวาส เนื่องจากพระไม่สามารถออกบิณฑบาต เช่นเดียวกับพระสงฆ์ชุมชนหนึ่งในจังหวัดนราธิวาสมอบทุนการศึกษาแก่มุสลิมจนถึงระดับปริญญาตรี พระสงฆ์ในจังหวัดปัตตานีมอบเงินสร้างมัสยิด [7] ผลวิจัยนี้ช่วยชี้ให้เห็นว่า แม้ต่างศาสนาหากเมื่ออยู่ในสังคมเดียวกันแล้วจำเป็นต้องร่วมมือหาวิธีส่งเสริมศีลธรรมตามความเชื่อของแต่ละคน เพื่อให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบ

มีชุมชนหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสได้รับการยกย่องในฐานะผู้สานใจระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ชุมชนนี้มีวิถีสังคมพหุวัฒนธรรมแบบชนบท มีสัดส่วนชาวพุทธอาศัยอยู่ร้อยละ 50 มุสลิมร้อยละ 50 เนื่องหลังการตั้งชุมชนเกิดจากการย้ายถิ่นฐานร่วมกันของชาวพุทธเชื้อสายสยามและชาวมุสลิมในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้มีวิถีชีวิตบางอย่างคล้ายกัน ในชุมชนมีวัด 1 แห่ง เจ้าอาวาสมีเชื้อสายสยามจากกลันตัน สามารถใช้ภาษามลายูสื่อสาร โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่มาแล้ว 28 พรรษา บทบาทพระสงฆ์ที่ผ่านมา เช่น การช่วยเหลือจากภัยน้ำมันคงเพื่อช่วยมุสลิมที่เดือดร้อน การให้เงินช่วยนักเรียนมุสลิมเรียนดีแต่ยากจน การพาเยาวชนมุสลิมไปร่วมกิจกรรมที่รัฐจัดขึ้น ฯลฯ [8] ปรากฏการณ์เหล่านี้ทำให้ชาวพุทธและมุสลิมยังคงรักษาความสัมพันธ์หรือมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เคารพกฎสังคม (ฮุกุมปาเกะ) รักษาบรรทัดฐานร่วมกันมานับแต่อดีต ปัจจัยสำคัญเกิดจากรูปแบบหรือวิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่นำมาใช้ นำพาให้สายใยของพระสงฆ์กับชาวมุสลิมกระชับขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่นและฝ่ายปกครอง เจ้าอาวาสได้รับรางวัลพระนักพัฒนา ได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลดีเด่น สาขาส่งเสริมและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (เข้ารับรางวัลจากสมเด็จพระเทพฯ) [9] ไม่เฉพาะการปกครองด้านศาสนา ในทางโลกยังดำรงคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ของชุมชนหรือท้องถิ่น ในฐานะตัวแทนของฝ่ายศาสนา ชาวมุสลิมให้ความเคารพในฐานะผู้สร้างความเจริญ ความรัก ความสามัคคีให้แก่คนทุกศาสนาในชุมชน จนปี พ.ศ. 2561 ชุมชนได้รับรางวัลชนะเลิศหมู่บ้านเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในการร่วมสร้างสันติสุขระดับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นที่ยอมรับว่า หากไม่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำความสัมพันธ์ การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนนี้เกิดขึ้นไม่ยากนัก ท้องที่ชุมชนนี้ทางฝ่ายความมั่นคงเคยจัดให้เป็นพื้นที่สีแดงด้วย หลังจากนั้น สถานการณ์ความไม่สงบค่อย ๆ คลี่คลายลง ชาวพุทธและชาวมุสลิมร่วมกันปกป้องหมู่บ้านตนเอง พระสงฆ์รูปนี้พยายามช่วยเหลือรัฐไทยในการสร้างสมานฉันท์ การสร้างความเข้าใจกับชาวมุสลิม การส่งเสริมนโยบายพหุวัฒนธรรม จัดระเบียบทางสังคม เพื่อให้ความสงบ ความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนกลับคืนมา จึงเป็นที่น่าสนใจว่า พระสงฆ์รูปนี้มีวิธีเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวมุสลิมอย่างไร เพื่อให้ผลการศึกษาเป็นแบบอย่างหรือแนวทางแก่พระสงฆ์แห่งอื่น

การทบทวนวรรณกรรม

การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิม พิจารณาได้จากแนวคิดด้านการกระทำทางสังคมและความสัมพันธ์ของบุคคลแบบต่าง ๆ ดังที่ Weber (อ้างในสุภางค์ จันทวานิช) [10] เห็นว่ามนุษย์ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกันนั้นเกิดจากแบบแผนความสัมพันธ์แบบอุดมคติ (Ideal type) ซึ่งมี 3 แบบ แบบที่ 1

เป็นแบบแผนเฉพาะในประวัติศาสตร์ (Historical particular type) เป็นการกระทำที่มีรากฐานมาจากเฉพาะกรณี ซึ่งได้จากบรรทัดฐานทางสังคมในอดีต แบบที่ 2 เป็นแบบที่ประมวลขึ้นจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (Historical reality type) ในอดีต เป็นแบบแผนการกระทำที่เกิดขึ้นในเวลาและสถานที่แตกต่างกัน แต่มีความเป็นสากลมากขึ้น แบบที่สาม (Rational behavior type) เป็นแบบพฤติกรรมที่มีเหตุผลกำกับ มีกระบวนการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง อันเป็นที่มาของการกระทำทางสังคม ตามแนวคิดของ Blumer (อ้างในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข) [11] ยังเห็นว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของการที่บุคคลกำหนดความหมาย การกระทำต่อกัน ความสัมพันธ์เป็นการใช้สัญลักษณ์ การตีความ และการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของการกระทำ รูปแบบการแสดงออกในลักษณะการกระทำต่อกันมักอยู่ในกระบวนการที่บุคคลเข้าใจเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ ให้ความหมาย และตัดสินใจที่จะมีการกระทำโต้ตอบระหว่างกัน

Schneider [12] ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประกอบด้วย 1) การทำให้มีความพอใจซึ่งกันและกัน (Mutuality) เป็นการแสดงความรู้สึกนึกคิด ความพึงพอใจที่มีทั้งสองฝ่าย 2) การรู้จักและเชื่อใจกัน (Know and trust) เมื่อสองฝ่ายพบกันจะทำความรู้จักกัน ศึกษาประวัติส่วนตัว การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อศึกษาว่า บุคคลที่สัมพันธ์ด้วยนั้นมีค่านิยมหรือทัศนคติตรงกันหรือไม่ หากตรงกันจะเกิดความไว้วางใจได้มากยิ่งขึ้น 3) บรรทัดฐานส่วนบุคคล (Personal norms) หมายถึง กิริยามารยาท ลักษณะนิสัยส่วนตัว ถ้าดีจะเป็นที่รักใคร่และสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นโดยง่าย 4) การลงทุนด้วยตัวเอง (Self-investment) เป็นการยอมเสียบางส่วนของตนเอง ไม่ว่า เงินทอง กำลังกาย โอกาส เพื่อสร้างหรือรักษาความสัมพันธ์ การคบค้าสมาคมกับสมาชิกในสังคม Bernard, Carkhuff, & Berenson [13] เห็นว่า ปัจจัยส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลประกอบด้วย 1) การเปิดเผยความรู้สึก (Revelation) เป็นความเต็มใจที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เพื่อความเข้าใจ และสัมพันธ์ภาพอันดี 2) ความรู้สึกร่วม (Shared feeling) สามารถทำความเข้าใจความรู้สึกผู้อื่น รับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากบุคคล 3) การเคารพและยอมรับบุคคลอื่น (Respect and accept) เป็นการให้ความสนใจผู้อื่น รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พยายามทำความเข้าใจโดยไม่ประเมินบุคคลอื่น ไม่ด่วนตัดสินใจว่าถูกหรือผิด ควรไม่ควรถาม ยังมีทัศนะของ Sasse [14] ที่เสนอว่า เงื่อนไขสำคัญที่เสริมความสัมพันธ์ระหว่างกัน คือความรู้สึกไว้วางใจ (Trust) เป็นความสามารถในการทำให้ผู้อื่นเชื่อมั่น และไว้วางใจ เพื่อให้คนอื่นยอมรับและสนับสนุนตน ตามแนวคิดของ Scultz [15] เห็นว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลทั้งในระดับพฤติกรรมและความรู้สึก เกิดจากความต้องการ 3 แบบ ได้แก่ 1) ความต้องการรวมตัว (Need for inclusion) เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ การคบค้าสมาคม ทำตนเองให้เป็นที่ยอมรับเพื่อให้ผู้อื่นยอมรับตนเป็นคนในกลุ่ม และ 2) ความต้องการควบคุม (Need for control) เป็นการเสริมอำนาจของตนเหนือบุคคลอื่น เพื่อชี้แนะ ก่อร่าง หรือควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุผลสุดท้ายตามที่ตนปรารถนา และ 3) ความต้องการความชอบ (Need for affection) เป็นการรักษาสัมพันธภาพให้น่าพอใจ มีความชอบพอซึ่งกันและกัน โดยอาจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แสดงความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมและมีความรู้สึกเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ในศาสนาพุทธมีหลายหลักธรรม เช่น หลักสาราณียกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างความสามัคคี หลักกัลยาณมิตตาซึ่งว่าด้วยการยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมแก่ตนเองและผู้อื่น หลักพรหมวิหาร 4 ว่าด้วยแนวปฏิบัติของผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น หลักสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีผลวิจัยของพระโสภณ โสภโณ (ทองสม) พระครูโฆสิตวิธานนุกุล

และพระครูวิจิตรศีลาจารย์ [16] ที่ใช้หลักสังคัตถ 4 เป็นวิธีแก้ปัญห โดยผลวิจัยพบว่า ชุมชนวัดใหม่ทุ่งคา อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่ประสบปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หลังจากพระสงฆ์ร่วมแก้ปัญหาโดยนำหลักสังคัตถ 4 มาปรับใช้ ปัญหาต่าง ๆ ลดลง เช่น ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ปัญหาการขาดความขัดแย้ง ผลวิจัยสะท้อนวิธีของพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาปรับใช้ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และทำให้ชุมชนสงบสุข ปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนมากต้องการปรับบทบาทของตน ดังที่พระครูวินัยธรรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ สัญญา เคนาภูมิและวิทยา เจริญศิริ [17] สรุปผลวิจัยว่า ยุคสังคมโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป บทบาทของพระสงฆ์ที่จำเป็นในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ ได้แก่ บทบาทผู้ทรงไว้ซึ่งคุณวิเศษ บทบาทนักบริหารศรัทธา บทบาทผู้นำแห่งจิตวิญญาณ บทบาทนักพัฒนาสังคม และบทบาทผู้นำสู่ความพ้นทุกข์ บทบาทในเชิงสัญลักษณ์ พระพุทธศาสนา ในด้านพัฒนาสังคมพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำคัญเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ (ปัญญาอย่างแท้จริง เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชีวิต สังคม และธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม (ศีล) มีวินัยในตัวเอง เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และปรับตัวอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข (สันติสุข) และให้บุคคลมีจิตใจหนักแน่นในการทำมาหากินด้วยความซื่อสัตย์ (จริย) และไม่วุ่นวายกับอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบ โดยมีความมุ่งมั่นเพื่อให้จิตใจ มีความสว่าง สงบ สะอาด ด้วยวิธีการถูกต้องในหลักการปฏิบัติ (สัมมาสมาธิ) เพื่อให้บรรลุถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง (ฉันทะ) แรงจูงใจในการพัฒนา หมายถึงความรัก ความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม รวมทั้ง ต่อสิ่งแวดล้อม ความรักในการสร้างสรรค์ที่ดีงามจะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ ระเบียบวิธีการวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวมุสลิมในชุมชนแห่งหนึ่ง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารและจากพื้นที่ชุมชนแห่งหนึ่ง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกเลือกแบบเจาะจงไปยังผู้ที่มีข้อมูลมากสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ 3 รูป 2) กลุ่มผู้นำศาสนาอิสลาม ซึ่งดำรงตำแหน่งอิหม่าม ครูสอนศาสนา รวม 2 คน 3) กลุ่มประชาชนชาวพุทธและมุสลิม ประกอบด้วยชาวพุทธ 6 คน ชาวมุสลิมที่ไม่ใช่ผู้นำศาสนา 10 คน ในกลุ่มประชาชนนี้เลือกแบบลูกโซ่ เพื่อเสาะหาคนที่มีความรู้มาก ทั้งนี้ ต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนไม่น้อยกว่า 5 ปี และกลุ่มนักวิชาการท้องถิ่น 2 คน เครื่องมือวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต อุปกรณ์เทปบันทึกเสียง สมุดบันทึกการสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล โดยการถามซ้ำตัวบุคคลตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลต่างกันไปหลาย ๆ คนในเรื่องเดียวกัน นำข้อมูลจากเอกสารมาใช้ประกอบกับข้อมูลสนาม โดยวิธีคัดกรองข้อมูล เฉพาะที่ไม่ได้รับจากจากสนาม แต่มีผู้บันทึกไว้แล้วในเอกสาร วิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีจากเอกสาร นำข้อมูลทั้งหมดมาสร้างบทสรุปเชิงวิเคราะห์พรรณนา

ในการวิจัยนี้ปกปิดนามจริงของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยใช้นามแฝง รวมทั้ง ไม่ระบุชื่อชุมชน เนื่องจากการกระทำทางสังคมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมของชุมชนนี้ ภายใต้กลไกของพระสงฆ์ เป็นเรื่องละเอียดอ่อน คนภายนอกอาจไม่เข้าใจความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของชุมชนมุสลิมแห่งนี้

ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ในชุมชนแห่งนี้มีวิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิม ดังนี้

1) การนำหลักการของพระราชาและหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้

การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชาวมุสลิมของพระสงฆ์ ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้หลักเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ร่วมกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ 4 เกี่ยวกับการครองใจคน และโยนิโสมนสิการซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดรอบคอบมาใช้ ชุมชนนี้ระยะหนึ่งเคยมีความแตกแยกระหว่างชาวพุทธและมุสลิมมาก่อน (ช่วงมีเหตุรุนแรงถล่มมาก) พระสงฆ์เห็นว่า ก่อนที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งหรืออื่นใดควรทำความเข้าใจปัญหาก่อน เมื่อเข้าใจปัญหาแล้วก็ต้องเข้าใจชีวิต ช่วงมีเหตุการณ์ความไม่สงบใหม่ ๆ เจ้าหน้าที่รัฐ ทหารจากภายนอกที่เข้ามาศึกษาเรียนรู้มักใช้สิทธิครอบงำ มอมมุสลิมทั้งหมดเป็นลบ เมื่อพินิจพิจารณาหามุสลิมในหมู่บ้านมีพฤติกรรมคุกคามเพียงเพียงกึ่งหนึ่ง ชาวพุทธคงไม่มีโอกาสออกนอกหมู่บ้าน ทศนะของพระสงฆ์เห็นว่า มุสลิมที่คิดต่างมีเพียงร้อยละ 3-4 เท่านั้น เป็นเพราะข่าวสารจึงทำให้ชาวพุทธรู้สึกชิงชังต่อชาวมุสลิม ไม่คิดสร้างความเข้าใจ การสร้างความเข้าใจเข้าถึงของฝ่ายปกครองหรือฝ่ายความมั่นคงใช้ความละเอียดรอบคอบไม่มากนัก ขาดการพิจารณาวิถีชุมชนอย่างถี่ถ้วน ชาวไทยพุทธกับชาวมุสลิมต่างฝ่ายต่างมีสิทธิ ไม่ไว้นื้อเชื่อใจ จนเกิดความหวาดระแวง หลักธรรมโยนิโสมนสิการเป็นหลักธรรมที่พระสงฆ์นำมาใช้เสมอ เพื่อให้ความเข้าใจ เข้าถึง แก้ปัญหา ชี้นำและพัฒนาขึ้นอย่างแยบยล ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ต้องค่อย ๆ ศึกษา มันละเอียดอ่อนเหมือนอย่างที่เคยพูด ๆ กันนั่นแหละ ต้องทำความเข้าใจมัน เมื่อทำความเข้าใจ เราศึกษาตรงนี้แล้วว่าเหตุเกิดเพราะอะไร เกิดเพราะความระแวง และวิธีแก้ปัญหาทำอย่างไร ก็เอาหลักปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนี่ย นะ ท่านให้อิโหวาทแก่ทหารผู้ที่บริหารประเทศว่าอย่างไร..นั่นแหละ เข้าใจเข้าถึง พัฒนา แต่ไม่ใช่เข้าใจ เข้าถึง พัฒนาเหมือนทหารนะ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนาเหมือนทหารที่ลงมานะ มันเข้าถึงคนละแบบนะลูกสองลูกสามไปแล้วอะ” [8]

พระสงฆ์ได้ยึดเอาแนวทางเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนามาใช้เพื่อชาวมุสลิม แม้ว่าจะอยู่ร่วมกับมุสลิมมายาวนาน แต่สำหรับหลักการนี้ยังจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง การเข้าใจเข้าถึงนี้บางครั้งต้องใช้หลักครองใจคนมาเสริม คือ หลักสังคหวัตถุ 4 อย่างไรก็ตาม หลักธรรมนี้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติมาก่อนแล้ว มิได้หมายถึงศึกษาทฤษฎีแล้ววิเคราะห์ว่า ทำอย่างไรสังคหวัตถุ 4 สอดคล้องกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่าง ๆ จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พอเราเริ่มทำเราก็เห็นแล้ว ก็เข้าไปอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องสังคหวัตถุ 4 ไม่ใช่เรื่องพุทธวัฒนธรรมคือการที่เราจะต้องครองใจ ไม่ใช่ปกครอง งานพุทธวัฒนธรรมมันเป็นงานที่ทำทนายที่เราจะต้องครองใจกันให้ได้ เข้าใจกันให้ได้” [8]

หลักสังคหวัตถุ 4 ข้อแรกซึ่งพระสงฆ์เน้นมาก คือ ทาน การให้สิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้เดือดร้อน ครอบคลุมถึงชาวมุสลิม สิ่งใดที่ไม่เกินความสามารถ พระสงฆ์จะเป็นฝ่ายจัดการ ส่งเสริมให้เกิดผลในทางปฏิบัติ สิ่งของเครื่องใช้บ้าง ขอสนับสนุนจากหน่วยราชการหรือเอกชน ห้างร้านต่าง ๆ เครื่องยังชีพส่วนใหญ่แจกจ่ายใน ลานวัด ประเด็นสำคัญคือการแจกทานแก่มุสลิมภายในวัดผิดหลักศาสนาอิสลามหรือไม่ กระนั้น มุสลิมในชุมชน ไม่มีใครปฏิเสธ เพราะคุ้นเคยกับพระสงฆ์และวัด วัดกลายเป็นพื้นที่ชุมชนไปชั่วขณะ ส่วนหนึ่งเกิดจากความยากจน ต้องการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ การแจกทานมีเกณฑ์พิจารณาบ้านหลังเดียวกันครอบครัวเดียวกัน ได้หนึ่งชุด ขึ้นกับรายชื้อที่ผู้ใหญ่บ้านและสภาวัดเสนอมา แต่ละชุดเป็นข้าวสาร 5 กิโลบ้าง 7 กิโลบ้าง ดังคำ สัมภาษณ์ต่อไปนี้

“หลวงพ่อบอกให้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ขอข้าวสารอาหารแห้ง จากกองงานคณะที่ 3 ในสมเด็จพระนางเจ้า เอมมาแพคให้อิสลามก็ครอบครัว ให้พุทธก็ครอบครัว เราก็จัดงานในวัดให้เค้ามาช่วยกันแพคก็แจกทานกัน ได้ ของไปจนเจือครอบครัวส่วนหนึ่ง อาหารนี้มันผ่านฮาลาล มีอยู่ในคลังของกรรมการกองงานคณะที่ 3 ขอมมา และ เชิญมา เห็นพระทำตรงนี้นี่มันดี” [18]

ข้อที่สอง คือ ปิยะวาจา หมายถึงไม่กล่าวร้ายดูถูกผู้อื่น พูดแล้วทำจริง พูดในสิ่งที่ไม่กระทบกับจิตใจ คนอื่น เมื่อมุสลิมมาวัด ดื่มน้ำหวาน กินขนม เมื่อมุสลิมมาแสดงความอาลัยแก่ผู้วายชนม์ที่วัด หลีกเสียงคำพูดว่า อิสลามมาทำบุญ พระสงฆ์ชี้แนะชาวพุทธให้ระวังในการพูดกับมุสลิม ไม่ให้เข้าใจว่า มุสลิมมาทำบุญ แต่มาเพื่อ แสดงความเสียใจในฐานะคนรู้จัก การช่วยค่าน้ำ ค่าอาหารเป็นมนุษยธรรมไม่ใช่เรื่องทำบุญ มุสลิมมางานศพ เพราะอยู่ในสังคมเดียวกัน เป็นเพื่อนกัน ให้สำนึกในด้านมนุษยธรรม ข้อที่สาม คือ อตถจริยาเป็นการเชิญชวน ให้มาร่วมบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน สร้างโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ชาวพุทธและมุสลิมทำร่วมกัน ในชุมชนนี้จัดกิจกรรมเชิงพัฒนาทุกเดือนมาแล้ว 10 ปี โดยเลือกวันอาทิตย์ของทุกเดือนจัดกิจกรรม การบำเพ็ญ ประโยชน์ร่วมกัน ผลที่ออกมา คือ การได้รับแจกบุหรี แจกน้ำ จนเกิดการวางตัวต่อกัน ข้อที่สี่ คือ สมานัตตา หมายถึง การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ว่า พุทธหรือมุสลิมมีปัญหาช่วยเหลืออย่างเท่าเทียม เมื่อเห็นความ เท่าเทียมสนิทสนมกันมากขึ้น มีปัญหาใคร่ร่วมประชุมปรึกษาหารือ การมีพระขึ้นมาร่วมกับผู้นำศาสนาอิสลาม ภาคส่วนต่าง ๆ ช่วยลดช่องว่างความแตกต่างทางศาสนายิ่งขึ้น ยังผลให้ชาวพุทธและมุสลิมเป็นกัลยาณมิตร วิธีการของพระสงฆ์นี้กล่าวได้ว่า มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นผลให้หมู่บ้านนี้ได้รับรางวัลชนะเลิศ หมู่บ้านสันติสุขของปี (มีการประกวดปีละครั้ง) ในระดับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“ช่วงนี้ประชุมบ่อย เพราะเป็นหมู่บ้านเนื้อหอม พอมันดังขึ้นมา โครงการอะไรต่าง ๆ มันเข้ามา ก็ต้องสนับสนุน ก็ประชุมกัน ตอนนี้โครงการไทยนิยมยั่งยืนนะ ของรัฐบาลเข้ามา 2 แสน ให้มาเนี่ยมาคุยกัน ตกลงกัน พอตกลงกันแล้วจะมีผู้ใหญ่บ้านที่เป็นนักบริหารอยู่ อะไรที่มันรู้สึกว่ามันไม่โปร่งใส ไม่กล้าเอียง ผู้บังคับบัญชา ไม่กล้าเอียงผู้ใหญ่บ้านอะไรแบบนี้ มาบอกเราแล ก็ลงไปดูให้ เพราะก่อนเป็นผู้ใหญ่บ้านก็สนิทกัน เราก็บอกว่าการเป็นผู้ใหญ่บ้านก่อนมาเป็นผู้ใหญ่บ้านนี้ต้อง 50/50 นะ หมายถึง งานเอง 50 งานส่วนรวม 50 นะ ต้องทุ่มเทให้กับงานส่วนรวม 50 แต่ผู้ใหญ่บ้านบอกว่าไม่ใช่ 50 แล้วบางทีเดือนทั้งเดือนก็ชุกอยู่กับงานหมู่บ้าน นี่คืออตถจริยา ข้อสุดท้ายสมานัตตา วางตนเหมาะสมกับฐานะ ไม่ใช่เราคนไทยก็เลืกว่าอิสลามนะ แล้วอิสลาม มันก็ไม่ใช่มันเลืกดีกว่าเรานะ วางตนให้เหมาะสม ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันไม่เบียดเบียนกัน ทุกคน ก็ต้องตาย ไม่ต้องไปฆ่ากัน ไม่ต้องอิจฉาริษยา กัน ไม่ต้องเสียกำลัง เสียกระสุน” [8]

2) การบรรยายธรรมแก่ชาวมุสลิมโดยเลือกเฉพาะหลักที่สอดคล้องต้องกัน

ทุก ๆ ปี องค์การท้องถิ่น และฝ่ายความมั่นคงหรือทหารใน ชก.35 ร่วมกันจัดกิจกรรมเสวนาผู้นำศาสนา โดยเชิญพระสงฆ์และอิหม่ามขึ้นเวทีเสวนา แก่ชาวพุทธและมุสลิมซึ่งมาร่วมฟังคำบรรยาย ภายใต้แผนงานพหุวัฒนธรรม จัดเฉลี่ยสามเดือนต่อครั้ง กิจกรรมดังกล่าวจัดที่ศาลารวมใจ (ชาวบ้านนิยมเรียกศาลาแดง) ใกล้กำแพงวัด การแสดงธรรมของสองศาสนาเป็นแผนงานของรัฐที่ต้องการส่งเสริมความสามัคคีระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในชุมชน ก่อนจัดงานมีการประชุมหารือระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งมีทั้งชาวพุทธและมุสลิมร่วมกับเจ้าหน้าที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ส่งผลต่อความสำเร็จในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม ในวันแสดงธรรมทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิมนั่งปะปนกัน เกิดการรวมตัวในพื้นที่สาธารณะ ลำดับผู้บรรยายพระสงฆ์บรรยายหลังอิหม่าม การแสดงธรรมของพระสงฆ์ไทยใช้ภาษาไทยปนภาษามลายู เช่นเดียวกับอิหม่ามพูดภาษาไทยปนภาษามลายู การแสดงธรรมเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการทำความดี ละเว้นความชั่ว ความไม่เบียดเบียน หลังจากแสดงธรรมได้ผลสะท้อนออกมาในแง่ดี ซึ่งผู้ฟังต่างสรุปตรงกัน ไม่ว่าศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธล้วนสอนให้เป็นคนดี มีหลักธรรมที่คล้ายกัน หลักธรรมหลายข้อของศาสนาพุทธและอิสลามเคยปฏิบัติมาก่อนแล้ว ดังคำสัมภาษณ์ดังนี้ “การสอนของพระและอิหม่ามไปในทางเดียวกัน มีบาปบุญคุณโทษแต่ละศาสนาสอนเหมือนกัน เพียงแต่นับถือคนละศาสนา” [19] “คำสอนของพระก็คล้ายกับของมุสลิม เามาปฏิบัติได้ ห้ามกินของมีนเมา มีทุกศาสนา แต่เรื่องศาสนาต้องแยกกัน ต้องมีขอบเขตของศาสนา” [20] “เราทำแบบนี้จะถูกหลักของพระไหม พี่ทำผิดกฎศาสนาไหม ถ้าของพุทธเหมือนกับเรา ก็ทำอยู่แล้ว” [21]

การบรรยายธรรมของพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเลือกเฉพาะหลักที่สอดคล้องต้องกัน เหตุนี้ จึงเลือกที่จะบรรยายภายหลัง เพื่อสามารถนำหลักธรรมของศาสนาพุทธมาเทียบเคียงได้ ส่งผลให้ชาวมุสลิมเข้าใจหลักธรรมในศาสนาพุทธง่ายขึ้น เพราะสอดคล้องกับวิถีมุสลิมด้วย เมื่อหลักธรรมคล้อยกันก็กระชับความสัมพันธ์ได้ง่ายยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญหลักธรรมศาสนาพุทธที่ชาวมุสลิมเห็นพ้องต้องชอบด้วยเหตุผล กล่าวคือ อิทธิพลทางความคิดของผู้นำศาสนาพุทธหรืออิสลาม จะมีอิทธิพลเฉพาะในส่วนที่มีความสอดคล้องต้องกันและสมเหตุสมผล ชาวมุสลิมจะยอมรับในคำสอนของพระสงฆ์ที่ตรงกับหลักบัญญัติของศาสนาอิสลาม เช่น การไม่ดื่มของมีนเมา หรือเสพยาเสพติด การไม่ประพฤติดนินทาในกาม เหตุผลไม่ว่านับถือศาสนาใดย่อมทำให้ผู้นั้นและคนรอบข้างเดือดร้อน อย่างไรก็ตาม แม้การไม่ดื่มของเมาเป็นหลักธรรมของศาสนาพุทธแต่ยังพบว่า ชาวพุทธบางคนนิยมดื่มของเมา ชาวมุสลิมมักตั้งข้อสังเกต พระสงฆ์พยายามอธิบายให้เห็นความแตกต่างในการถือหลักธรรมที่เป็นตามสถานภาพ ชาวพุทธมักคิดว่า ตนเองเป็นฆราวาสไม่ต้องถือศีลเคร่งครัดเหมือนผู้ดำรงสถานะนักบวช ขณะที่มุสลิมถือปฏิบัติตลอดเวลาไม่ว่าอยู่สถานะใด ๆ เพราะศาสนาอิสลาม คือ กรอบการดำเนินชีวิตจะนับถือศาสนาใด ๆ การดื่มของมีนเามีผลกระทบทั้งสิ้น การจัดเลี้ยงมักมีเครื่องดื่มมีนเมา ชาวมุสลิมมีได้รังเกียจหากวงสนทนาดื่มสุรา แต่ปฏิเสธการดื่มทุกครั้ง การไม่ดื่มไม่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสังคม แต่การดื่มและคุมสติไม่ได้เป็นบาปยิ่งกว่า เป็นความถูกต้องตามศาสนบัญญัติที่เห็นผลลัพธ์ชัดเจน การยอมรับความคิดของมุสลิมจึงขึ้นกับหลักการและเหตุผล ดังคำสัมภาษณ์ว่า “...พระสงฆ์จะใช้ความคิดแบบไหน ต้องมีเหตุผลมีผล ถ้าเหตุผลมีผมก็ยอมรับได้...” [22]

“...มุสลิมชอบฟังพระสอน ชอบใส่การเมือง ใส่ความรู้ดีกว่าเป็นคนไทยเหมือนกัน บางครั้งก็เข้าใจง่ายกว่าฟังอิหม่ามสอน ไม่ว่าพระพูด อิหม่ามพูดเข้าใจได้ถ้าเขามีเหตุผล...” [23]

หลักธรรมอันเป็นที่ยอมรับของมุสลิมในความคิดของพระสงฆ์ต้องมีเหตุผลที่เป็นสากล หรือเป็นความจริงที่สอดคล้องกับธรรมชาติในภาษาธรรมของพุทธศาสนาเรียกว่า “ปรมัตถ์จจะ” ดังเช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว การชำนุญ้ยการดื่มสุราเมรัยไม่ว่าชาวพุทธและมุสลิมล้วนตระหนักถึงผลกระทบ และเป็นการทำลายศีลธรรมอย่างร้ายแรง หลักธรรมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน หลักธรรมยังชอบด้วยเหตุผลยิ่งส่งเสริมความสามัคคี อีกประการหนึ่ง เป็นเหตุผลที่เรียนรู้กันได้ เป็นเหตุผลที่สามารถทำให้เกิดความกระจ่างแก่คนในศาสนาอื่น การร่วมเรียนรู้ข้ามศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มิอยู่ตลอดเวลาในวิถีของคนในชุมชนนี้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า จากการวิเคราะห์พบว่าคำบรรยายธรรมของพระสงฆ์ที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับชาวมุสลิม ต้องมีลักษณะดังนี้

1. คำบรรยายที่นำเสนอความจริงสากล เป็นหลักการทั่วไปที่ทุกคนยอมรับได้หรือพิสูจน์ได้ว่าใครกระทำก็ได้ผลเช่นนั้น แม้ศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธจะมีคติความเชื่อต่างกัน ที่เป็นคติแบบเทวนิยมกับอเทวนิยมแต่มีหลักศีลธรรมเหมือนกัน คือ สอนให้เป็นคนดีดำรงอยู่ได้ในสังคมโลก ผู้ใดปฏิบัติก็จะได้รับบุญกุศลแก่ผู้ใด ชาวมุสลิมในชุมชนนี้ยอมรับความคิดของพระสงฆ์ที่มีหลักธรรมสอดคล้องกัน และปฏิบัติตามเมื่อเห็นผลดีด้วยตนเอง ไม่ใช่เห็นดีเพราะถูกชักชวน

2. คำบรรยายที่แยกศาสนาแต่ไม่แยกสังคม การแสดงธรรมของพระสงฆ์แสดงให้เห็นว่า แม้ต่างคนต่างความเชื่อ แต่ทุกคนสามารถหลอมรวมกันได้ก็ด้วยกิจกรรมทางสังคม การสอนของพระสงฆ์และอิหม่ามมีการชี้ให้เห็นความแตกต่างทางศาสนา ในด้านศาสนกิจหรือพิธีกรรม แต่มีความเหมือนบางอย่างในด้านหลักธรรม พระสงฆ์พยายามชี้คำสอนของพระพุทธองค์ที่มีสาระคล้ายกับศาสนาอิสลาม ไม่สร้างความรู้สึกว่าการศาสนาของตนดีกว่าศาสนาอื่น ๆ การเสวนาของผู้นำศาสนาทั้งสองช่วยเสริมโน้ตศรัทธาว่า ศาสนาไม่ใช่เครื่องแยกความแตกต่างทางสังคม แต่ความไม่รู้ศาสนาของผู้คนต่างหาก ที่จะทำลายความสามัคคีของคนในชุมชน

3. คำบรรยายที่สลายพรมแดนทางชาติพันธุ์ กล่าวหนึ่งทศวรรษที่เกิดความหวาดระแวงระหว่างชาวพุทธและมุสลิม พระสงฆ์ไม่เพียงนำหลักธรรมที่สอดคล้องมาสร้างสายใย แต่ยังสอดแทรกภูมิหลัง การบุกเบิกสร้างหมู่บ้านมาด้วยกัน ความรัก ความเอื้ออาทร ความสามัคคีของคนในชุมชนที่มีมายาวนาน โดยระบุมีคนบางกลุ่มสร้างเหตุการณ์รุนแรงให้คนสองศาสนาแตกแยก จึงควรไตร่ตรองให้รอบคอบ มีการเสนอหลักธรรมเกี่ยวกับความสงบ สันติ โดยเฉพาะ อหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งเชื่อว่า สลายพรมแดนระหว่างชาติพันธุ์มุสลิมและพุทธได้มาก อีกทั้ง ศาสนาอิสลามมีหลักธรรมนี้เช่นกัน คำบรรยายจึงหาประโยชน์เพื่อสร้างพรมแดนร่วมกัน และให้คุณค่าทั้งทางธรรมและทางโลกเสมอ

3) การทำให้วัดเป็นพื้นที่สาธารณะและมีมุสลิมร่วมกิจกรรม

วัดไม่เพียงเป็นพื้นที่ประกอบศาสนกิจของชาวพุทธ แต่ยังทำให้เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อกิจกรรมของส่วนรวม เป็นพื้นที่จัดงานในวันสำคัญต่าง ๆ ในงานมีชาวมุสลิมเข้าร่วมกิจกรรม เช่น วันพ่อ วันเด็ก วันครอบครัว พื้นที่จัดงานแสดงสินค้าและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นโดยการสนับสนุนจากรัฐ สถานที่จัดกิจกรรมของหน่วยงานรัฐเพื่อเผยแพร่ความรู้หรือส่งเคราะห์ประชาชน พระสงฆ์อนุญาตให้จัดเต็นท์ ออกร้าน ขายอาหาร ยามปกติมีชาวมุสลิมแวะเวียนมาสนทนากับพระสงฆ์ การที่มุสลิมยินดีร่วมกิจกรรมในวัดเริ่มจากปฏิสัมพันธ์ที่พระสงฆ์มีต่อมุสลิม ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเหนียวแน่นยาวนานระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ทำให้มุสลิมคุ้นเคยกับวิถีชาวพุทธ มีความผูกพันกับวัด แม้ปัจจุบันกิจกรรมบางอย่างลดลงตามสถานการณ์ เช่น การเข้ามาเล่นฟุตบอลของเด็กมุสลิมในลานวัด แต่กิจกรรมอื่น ๆ ยังคงอยู่ ดังที่พระสงฆ์รูปหนึ่งกล่าวว่า “วัดอื่น ๆ ไม่เห็นมุสลิมเข้าวัด

มีพื้นที่ที่มากลุมคลุกกัน อยู่กันเหมือนพี่เหมือนน้อง งานวันพ่อวันแม่ก็มาร่วมที่นี่ มีมุสลิมมาร่วมงานวัด เพราะเจ้าอาวาสมนุษยสัมพันธ์ดี พุดจาดี” [24] ปัจจุบันกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญ ตั้งวันเฉลิมพระชนมพรรษา รัชกาลที่ 9 มีการตั้งโรงทาน ให้มุสลิมมาประกอบอาหารเลี้ยง ทำขนมจีนลาแซ โดยวัดสนับสนุนน้ำชา กาแฟ อาหารว่าง ร่วมกับส่วนราชการต่าง ๆ วันทำบุญเดือนห้า วันสงกรานต์มีการตั้งโรงทานเช่นกัน วัดมีเงินส่วนหนึ่ง อบรมส่วนหนึ่งมาสมทบร่วมกันจัดกิจกรรมซื้ออาหารหรือของขวัญมอบให้กัน วันทำบุญเดือน 5 หรือรดน้ำสูงอายุ มีกิจกรรมหลากหลายลักษณะทั้งด้านพิธีกรรม การจัดเลี้ยง การละเล่น จัดการแสดงเพื่อสร้างความบันเทิงกับผู้ร่วมงาน พระสงฆ์สนับสนุนกิจกรรมเชิงพุทธวัฒนธรรม สิ่งใดที่เข้าข่ายผิดหลักศาสนาอิสลามก็จะละเว้น มุสลิมที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดมี 2 ลักษณะ คือ การทำอาหารตูปะ ขนมจีนมาจัดเลี้ยง และจัดแสดงศิลปะพื้นบ้านให้ชม ดังเช่น ปันจะซีละ ปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดจากความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ กรรมการวัด ผู้นำชุมชนมุสลิม ภายใต้คำแนะนำของผู้นำศาสนาอิสลาม การมีส่วนร่วมของมุสลิมไม่ได้เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของชาวไทยพุทธใด ๆ การร่วมจัดแสดงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะ ปันจะซีละเป็นการแสดงศิลปะการต่อสู้ของชาวมลายูมุสลิม

ภาพที่ 1 การละเล่นซีละของมุสลิมในวัด

ภาพที่ 2 กิจกรรมสาธารณสุขที่มีมุสลิมเข้าร่วมในวัด

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2561)

การจัดแสดงในงานบุญประเพณีนอกจากเพื่อความรื่นเริง ยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับมุสลิม การแสดงของมุสลิมแต่ละครั้งมีเงินค่าน้ำใจ ค่าน้ำมันรถ ซึ่งไม่มากนัก จัดเลี้ยงอาหาร ผลประโยชน์ที่ตามมา คือ การสร้างความรักความสามัคคี อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะจัดรายการใดพระสงฆ์หลักเลี้ยงที่จะพึงพางานด้านความมั่นคง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “พอได้ร่วมกิจกรรมกันก็เกิดความรักความสามัคคีร่วมกัน จัดกิจกรรม ศิลปวัฒนธรรมของพื้นบ้าน จัดแสดง การจัดงานนี้เราไม่เชิญทหารเข้ามา ถ้าเชิญเข้ามามันเสียบรรยากาศ มันพาเอ็ม 16 เข้ามาเนี่ย” [8] การจัดกิจกรรมที่วัดที่มีมุสลิมเข้าร่วม พระสงฆ์หลีกเลี่ยงการเชิญทหารเข้ามา อารักขา ด้วยความเกรงกลัวผู้ร่วมกิจกรรมหวาดผวา เพราะผู้ไม่หวังดีมักทำร้ายทหาร ประกอบกับความเชื่อมั่นในความปลอดภัยของวัด เนื่องจากมีมุสลิมเป็นหูเป็นตาด้วยแล้ว การมีมุสลิมร่วมกิจกรรม ชาวพุทธส่วนหนึ่งเชื่อว่า ปลอดภัยมากกว่าที่มีเฉพาะชาวพุทธเท่านั้น ในทัศนะของพระสงฆ์ยังเห็นว่าทหารที่เข้ามามีผลประโยชน์ซับซ้อน ขอบนำภาพที่มีชาวพุทธและมุสลิมภายในวัดไปลงสื่อ เพื่อแสดงผลงานตามนโยบายพุทธวัฒนธรรมของรัฐ ทั้ง ๆ ที่ผู้ร่วมกิจกรรมลักษณะนี้เกิดขึ้นเป็นปกติของชุมชนแห่งนี้มานานแล้ว การมีทหารเข้ามาถือป็นรักษาการณ์จะยิ่งสร้างความกังวล การจัดกิจกรรมสาธารณะของวัดที่มีมุสลิมร่วมล้วนผ่านความคิดเห็นของ

ทุก ๆ ฝ่าย ให้ผู้นำศาสนาอิสลาม ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่มีส่วนร่วมประชุมวางแผนก่อนปฏิบัติการ การประชุม มีการอภิปรายถึงความเหมาะสมถูกต้อง มีการพิจารณาอย่างรอบคอบ การลงมติแบบหนึ่งอาจไปขัดแย้งกับมุสลิมอื่น ๆ เพราะผู้นำศาสนาไม่ว่าพุทธหรืออิสลามต่างมีความคิดต่าง ๆ นานา สถานที่ประชุมปรึกษาหารือ กิจกรรมผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนแต่ละแห่ง มุสลิมส่วนใหญ่เห็นด้วย แต่มักเป็นคนที่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ หรือมีอุดมการณ์เดียวกับชาวพุทธ บางคนคาดการณ์ได้ยาก การทำให้เป็นพื้นที่สาธารณะของวัดจึงขึ้นกับการนิยามของมุสลิมแต่ละกลุ่มด้วย ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“...ผู้นำศาสนาจะมาร่วมประชุมกัน เรื่องเกี่ยวกับว่ากิจกรรมที่เราสามารถทำร่วมกันได้ อันไหนที่ทำร่วมกันไม่ได้ ให้เรารู้กัน ปัญหาอยู่ตรงที่ว่าผู้นำศาสนาบอกแล้วจะเอาอย่างนี้ไหม เขาเสนอว่าเดือนนี้ประชุมที่วัด เดือนหน้าประชุมที่มัสยิด ก็ว่าไม่มีปัญหา แต่ที่นี้อิสลามเยอะ การประชุมแต่ละครั้ง หน้าไหนก็หน้านั้นที่มาประชุม หมู่บ้านที่ไม่มาประชุมเค้าจะเอาเก็บเรารีบเล่า บางทีเค้าไม่ให้เข้านะพระในมัสยิด ส่วนอิสลามก็ไม่เข้าวัด เพราะอิสลามมีหลายความคิด...” [8]

กิจกรรมสาธารณะอื่น ๆ ดังเช่น งานด้านสาธารณสุขก็มักใช้วัดเป็นพื้นที่จัดกิจกรรม พระสงฆ์ถูกเชิญชมการสาธิตการปฐมพยาบาลร่วมกับมุสลิม มีหลายครั้งที่หน่วยราชการ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมุสลิมมาเผยแพร่การรักษาสุขภาพถึงวัด จนได้รางวัลวัดส่งเสริมสุขภาพระดับจังหวัด สะท้อนถึงบทบาทของวัดในการเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของการเผยแพร่ความรู้ ลักษณะนี้ไม่เกิดมากนัก หากพระสงฆ์ขาดมนุษยสัมพันธ์และไม่เป็นที่วางใจของชาวมุสลิมในชุมชน วัดในชุมชนนี้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะของคนทุกศาสนา การร่วมกิจกรรมทั้งที่ริเริ่มจากพระสงฆ์และจากโครงการของรัฐแสดงถึงบทบาทของพระสงฆ์เพื่อสาธารณะสงเคราะห์ ที่ร้อยรัดคนต่างศาสนาให้เป็นหนึ่งเดียว เสมือนครอบครัวเดียวกัน

4) การสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมของชาวมุสลิม

การสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมของชาวมุสลิมมีการสนับสนุนด้านการเงิน วัสดุสิ่งของ หรือช่วยประสานงานกับราชการ กิจกรรมของมุสลิม ดังเช่น การกวนอาซุร่อ ซึ่งนิยมทำในวันที่ 10 ของเดือนมุฮัรรอมตามปฏิทินอิสลาม เป็นขนมที่ทำจากวัตถุดิบหลายชนิด เช่น ฟักทอง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ข้าวสาร ฯลฯ มากวนเข้าด้วยกัน กิจกรรมนี้มีชาวพุทธร่วมบริจาควัตถุดิบ พระสงฆ์มอบเงินจำนวนหนึ่งสำหรับซื้อวัตถุดิบหรืออุปกรณ์ปรุงอาซุร่อ ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ถ้าจัดกวนอาซุร่อเมื่อไหร่ พระจะให้เงินไปทำ แล้วมุสลิมก็เอาอาซุร่อไปให้วัด” [25] การนำอาหารมงคลมาให้พระที่วัดนี้เกิดจากการตัดสินใจของผู้นำศาสนาอิสลาม เพื่อตอบแทนคุณความดีที่พระสงฆ์มีต่อประเพณีอาซุร่อของชาวมุสลิม และเพื่อรักษาสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ซึ่งการนำไปให้พระสงฆ์นี้ฝากชาวไทยพุทธไปให้อีกต่อหนึ่ง เพราะหากไปด้วยตนเองอาจถูกเพ่งเล็งว่า ไปถวายพระความไม่เข้าใจในความสัมพันธ์ของมุสลิมภายนอกอาจส่งผลต่อภาพลักษณ์มุสลิมในชุมชน ปราภรณ์การดังกล่าวสะท้อนบทบาทพระสงฆ์ ที่แสดงความโอบอ้อมอารีแก่คนทุกคนในชุมชนโดยไม่เลือกศาสนา การให้เงินแก่มุสลิมและได้รับผลตอบแทนเป็นอาหาร แสดงการแลกเปลี่ยนเชิงคุณค่า คือ การกำหนดให้ขนมและเงินเป็นสัญลักษณ์ของการกระทำต่อกัน เป็นการแสดงออกในลักษณะปฏิภิกิริยาต่อกัน ในรูปของกระบวนการที่คนในชุมชนเข้าใจเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ ตีความและตัดสินใจที่จะมีการโต้ตอบต่อกัน

พระสงฆ์สนับสนุนเงินสร้างมัสยิดหรือบาเลาะ การสนับสนุนมีหลายรูปแบบ บางรูปแบบจัดเป็นพุ่มเงินคล้ายพุ่มผ้าป่า แล้วพากันแห่ไปยังมัสยิดที่มีพระสงฆ์ร่วมขบวน เพื่อบริจาคซื้อที่ดินข้างมัสยิด กิจกรรมนี้วางแผนร่วมกันกับฆราวาส ภายใต้การปรึกษากับผู้นำศาสนาอิสลาม โดยศึกษาความเป็นไปได้ในการสร้างพุ่มเงินช่วยมุสลิมที่ต้องการรับความช่วยเหลือ โดยใช้โอกาสการทำบุญทอดผ้าป่าประเพณีประจำปีของวัด

ชาวพุทธทำพุ่มผ้าป่า 2 ชุด จัดพุ่มดอกไม้ธูปเทียนที่บ้านของชาวบ้าน โดยส่วนหนึ่งนำไปถวายวัด พุ่มหนึ่งนำไปให้ผู้นำศาสนาอิสลามที่มีสยิดในระหว่างที่ชาวมุสลิมจัดงานเลี้ยงน้ำชาเพื่อระดมทุนซื้อที่ดิน โดยพุ่มเงินนำไปให้มัสยิดก่อน แล้วนำไปวัดเพื่อให้เห็นว่าพุ่มเงินนี้ไม่ได้เจือด้วยพิธีกรรมของศาสนาพุทธ การแห่มีขบวนกลองยาว เมื่อถึงมัสยิดผู้ใหญ่บ้านและพระสงฆ์กล่าวที่มาของเงิน โดยมีอหามังกล่าวต้อนรับ และเลี้ยงอาหารขอบคุณในน้ำใจของชาวพุทธ การกระทำดังกล่าวเป็นการรักษาความสัมพันธ์ฐานที่ชาวพุทธเข้าใจหลักศาสนาของชาวมุสลิม การแยกพุ่มผ้าป่าออกจากวัด โดยไม่ผ่านพิธีกรรมใด ๆ เป็นสิ่งเหมาะสม หากการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์เท่านั้นที่ขัดแย้งในสายตามุสลิมภายนอก มุสลิมในพื้นที่ยังเห็นชอบด้วยเหตุผล ดังคำสัมภาษณ์ของผู้นำศาสนาอิสลามว่า “ผ้าป่าหากไม่ได้ผ่านพิธีกรรมใด ๆ มันก็คือเงินที่จัดอย่างสวยงาม ชาวมุสลิมเข้าใจในประเพณีของชาวพุทธ และยอมรับได้หากไม่ได้ผ่านพิธีของศาสนาพุทธ” [26] การจัดขบวนแห่และมีพระสงฆ์ร่วมด้วยดูเหมือนเจือปนด้วยจารีตพุทธศาสนา หากพระสงฆ์เข้าใจความเชื่อที่แตกต่าง ประกอบกับ การวางใจของชาวมุสลิมที่จะไม่ทำลายจารีตอิสลาม ดังนั้น ไม่ปฏิบัติสิ่งใดที่เข้าใจได้ว่ากำลังทำพิธีกรรมในขบวนจึงวางตัวเหมือนชาวพุทธทั่วไป เน้นความสนุกสนานปะปนกับชาวบ้าน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิม แสดงออกโดยช่วยเหลือเอื้ออาหารซึ่งกันและกัน บนฐานจารีตศาสนา ในฐานะเพื่อนบ้าน พยายามลดทอนพรมแดนทางศาสนา เพื่อไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสะท้อนบทบาทของพระสงฆ์ ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ด้วยวิธีที่หลากหลาย วิธีเหล่านี้นอกจากช่วยให้คนสองศาสนามีความรักความสามัคคี ยังแสดงถึงกลไกของพระสงฆ์ ในการสร้างมโนสำนึกของคนสองศาสนาในความเป็นพลเมืองไทย ความเป็นศาสนิกของหมู่บ้านที่รักสันติภาพ กระบวนการกลายเป็นผู้นำความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ การสร้างบทบาทของพระสงฆ์ช่วยขยายโลกทัศน์ของมุสลิม ประการแรก คือ การดำรงอยู่ของการเคารพสิทธิทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ประการที่สอง คือ การโน้มน้าวให้แสวงหาสิ่งที่มีร่วมกันในสังคมไทย ภายใต้ความเชื่อที่แตกต่าง สอดคล้องกับแนวคิดของ Bernard, Carkhuff, & Berenson [13] ที่เห็นว่า ปัจจัยส่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลยิ่งขึ้นกับความรู้สึกร่วม คือ ความสามารถทำให้คนอื่นมีความรู้สึกร่วมกัน ความเข้าใจร่วมกัน คุณลักษณะทั้งสองขยายผลจากภาพลักษณ์ที่เคยบิดเบือนไปสู่มุมมองใหม่ การเปิดโลกของมุสลิมที่ยอมรับโครงการหรือกิจกรรมที่มีพระสงฆ์ไทยขับเคลื่อนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ขณะเดียวกัน ก็เปิดทางให้พระสงฆ์นำภูมิรัฐภูมิธรรมที่ติดตนมาปรับใช้ได้ง่ายขึ้น

การนำหลักธรรมมาปรับใช้สะท้อนได้จากหลักสังคหวัตถุ 4 กระนั้นก็ดี พระสงฆ์เห็นว่าหลักธรรมนี้มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติของสังคมซึ่งต้องอาศัยพึ่งพากัน โดยเฉพาะ สังคมที่หลากหลายวัฒนธรรม การสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวมุสลิม การให้ทาน การพูดดี การทำตนให้เป็นประโยชน์ และวางตัวเป็นกลางล้วนแต่เอื้อให้มุสลิมชุมชนนี้วางใจชาวพุทธ ก่อให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เช่น ชาวพุทธแบ่งข้าวต้มใบปอให้ชาวมุสลิม ชาวมุสลิมทำตุ๋นให้ชาวพุทธ นำไปสู่สัมพันธ์ภาพที่แข็งแกร่งมายาวนาน สอดคล้องกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมของ Hamans [27] ที่เห็นว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำต่อกัน กระบวนการแลกเปลี่ยนจะอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เหตุผลหลักที่ทำให้หลักธรรมนี้บรรลุผลเป็นเพราะการประเพณีของพระสงฆ์ในสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์แก่ผู้อื่น และการอบรมชาวพุทธให้รู้จักใช้หลักธรรมกับชาวมุสลิมด้วยกัน เพื่อความรักความสามัคคีของคนในชุมชน สอดคล้องกับหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งสำนักราชบัณฑิตยสถาน [28] อธิบายว่า หลักธรรมทั้ง 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของบุคคลและประสานหมู่ชน

ให้สามัคคี หลักธรรมนี้ถึงแม้ว่ามีอายุหลายพันปี แต่ก็ยังเป็นหลักธรรมที่ยังคงนำมาใช้และใช้ได้ดังปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของจันทรุ่ง เชี่ยวบุญจันทร์ พระครูโกศลธรรณกิจ อุทัย เอกสะพัง [29] ที่พบว่า ชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในตำบลคลองขวาง อำเภอนาหวี จังหวัดสงขลามีสัมพันธที่ต่อกัน ช่วยเหลือกัน เป็นเพราะนำหลักสังคหัตถุมมาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม คือ การสงเคราะห์กันด้วย ทาน การสงเคราะห์กันด้วยปิยวาจา การสงเคราะห์กันด้วยอัตถจริยา และการสงเคราะห์กันด้วยสมานัตตทา

อย่างไรก็ตาม การนำหลักธรรมนี้มาใช้ในภาวะมีความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอาจสำเร็จง่ายขึ้น หากมีใช้คุณลักษณะของพระสงฆ์ในชุมชนนี้ ดังผลสรุปวิจัยของปัญญา เทพสิงห์ เกษตรชัย และหิมา และฮัสบูลเลาะ อาคิสสกุล [30] ที่พบว่า เงื่อนไขที่ส่งเสริมให้ผู้นำศาสนาสามารถเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประการหนึ่ง คือ คุณลักษณะนิสัยเฉพาะตัวที่มีอยู่ในตัวพระสงฆ์เอง สอดคล้องกับแนวคิดของ Schneider [12] ที่พบว่า การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลขึ้นกับบรรทัดฐานส่วนบุคคล ที่หมายถึงลักษณะนิสัยส่วนตัว กิริยามารยาท ความปรารถนาดี ต่อคนอื่น ลักษณะนิสัยของพระสงฆ์ชุมชนนี้คือรักความสันติ เหตุนี้ จึงเลือกสรรหลักธรรมส่งเสริมความสามัคคี มาปรับใช้ เฉพาะที่เหมาะสมกับบริบทและไม่ขัดแย้งกับคตินิยมของชาวมุสลิม เช่นเดียวกับคำบรรยายธรรมแก่ชาวมุสลิมจะเลือกเฉพาะหลักที่สอดคล้องต้องกัน เพื่อให้แก่ศาสนาที่ตรงกันนั้นเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ สอดคล้องกับแนวคิดของสีลาภรณ์ บัวสาย [31] ซึ่งระบุว่า สายสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ การยึดโยงบางส่วนเกิดขึ้นจากการมีระบบความเชื่อคล้ายกัน เครื่องผูกมัดยึดโยง (Bondages) มีผลต่อความผูกพันกันเหนียวแน่น สมัยครุสมานสามัคคี ช่วยเหลือกัน ความสัมพันธ์ของมนุษย์ขึ้นกับบางสิ่งที่เหมือนกัน เช่น สำนักประวัติศาสตร์ ค่านิยม คติความเชื่อ ผู้ที่มีเจตคติคล้ายกันจะดึงดูดเข้าหากันและเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคบหากัน

การทำให้วัดเป็นพื้นที่สาธารณะและมีมุสลิมร่วมใช้พื้นที่ เป็นอีกรูปแบบที่แสดงความสามารถของพระสงฆ์ โดยมุสลิมไม่มีท่าทีรังเกียจหากร่วมกิจกรรมในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ ลักษณะนี้เกี่ยวข้องกับฐานคิด อุดมคติหรือสำนักบางอย่างที่มีร่วมกัน ดังพบว่า บรรพบุรุษชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนนี้ต่างอพยพมาจากรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย บุกเบิกสร้างหมู่บ้านร่วมกัน นับถือผีบรรพบุรุษร่วมกันคือโต๊ะเยกา สอดคล้องกับแนวคิดของ Weber (อ้างในสุภางค์ จันทวานิช) [10] ที่เห็นว่า ความเกี่ยวข้องกันของมนุษย์อาจเกิดจากความสัมพันธ์แบบอุดมคติ ตามแบบแผนเฉพาะในประวัติศาสตร์ คือ การกระทำที่มีรากฐานมาจากเฉพาะกรณี ซึ่งได้จากบรรทัดฐานทางสังคมในอดีต สภาพนี้เอื้อต่อการกระชับความสัมพันธ์ จึงทำให้เห็นว่าการศาสนาไม่มีอุปสรรค ต่างศาสนาแต่ก็สามารถรักษาความสัมพันธ์ได้อย่างแน่นแฟ้น ยาวนาน อันเป็นลักษณะของชุมชนนี้ สอดคล้องกับผลวิจัยของประสงค์ โดนด (2018) [4] ที่พบว่า ทศนคติของผู้นำศาสนาอิสลามเห็นความต่างศาสนามีผลกระทบต่อความสัมพันธ์น้อย เพราะศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์ที่ดีกับศาสนาอิสลามมานาน ประเด็นนี้สามารถพิจารณาพร้อมกับแนวคิดของ Blumer (อ้างในสมศักดิ์ ศรีสันติสุข) [11] ที่เห็นว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของบุคคลกำหนดความหมายการกระทำต่อกัน ความสัมพันธ์เป็นการใช้สัญลักษณ์ การตีความ และการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของการกระทำ ซึ่งหมายถึงว่า ชาวมุสลิมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัด เป็นเพราะการให้ความหมายของวัดไม่เพียงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ แต่เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวม พระสงฆ์แม้เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ แต่สามารถชี้นำสังคมมุสลิมเพื่อสร้างคนดี เป้าหมาย คือ ความสามัคคีของคนในชุมชน มุสลิมเข้าใจเหตุการณ์ ภายใต้ความไม่สงบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ถ้าไม่รวมมีธรรมาภิบาลความสามัคคีก็อาจทำลายความสัมพันธ์ที่มีมายาวนาน

โครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ของชาวมุสลิม พระสงฆ์ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการต่อเติมมัสยิด กิจกรรมอาซูรอ บางโครงการพระสงฆ์มอบเงินสนับสนุน สอดคล้องกับแนวคิดของ Scultz [15] ที่เห็นว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลเกิดจากความต้องการความพึงพอใจ ความชอบซึ่งกันและกัน แสดงโดยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แสดงความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมและมีความรู้สึกเดียวกัน อาจเป็นเพราะวิถีชนบทซึ่งต้องพึ่งพากัน สังคมแคบ ๆ ไม่ว่าพุทธหรือมุสลิมรู้จักกันทั่วถึง แม้ไม่ใช่งานสาธารณะ เป็นงานในครัวเรือนทุกคนก็ช่วยเหลือในฐานะเพื่อนบ้าน หากวัดเสมือนครอบครัวใหญ่ พระสงฆ์ไม่อาจเพิกเฉย หากมีกิจกรรมมุสลิมอยู่ใกล้วัด เพื่อดำรงความสัมพันธ์กับชุมชนสอดคล้องกับผลการวิจัยของดำรงศักดิ์ มีสุนทร [32] ที่พบว่า ในชนบทที่ยังไม่ถึงวัฒนธรรมเมือง วัดกับชุมชนยังสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะชุมชนแบบนี้มีระบบพึ่งพาอาศัยกันในรูปแบบเครือญาติ รวมถึง องค์ประกอบอื่นที่สนับสนุนให้ชุมชนมีความสามัคคีต่อกัน เช่น ระบบความเชื่อ การแสดงบทบาทพระสงฆ์ ลักษณะนิสัยของคนในชุมชน นโยบายพัฒนาชุมชนของวัด อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยนี้มองภาพชุมชนชาวพุทธที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่สำหรับชุมชนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ความสัมพันธ์ของวัดไม่อาจจะเลยชุมชนมุสลิม การพัฒนาความสัมพันธ์กับมุสลิมจะช่วยปกป้องวัดจากภัยคุกคาม ยิ่งเมื่ออาสาสมัครของหมู่บ้าน (อสม) เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมด้วยแล้ว ทำให้เกิดสังคมที่ดีงาม เอื้อประโยชน์ต่อกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูวินัยธรจักรี ศรีจารุเมธีญาณ, สัณญา เคนาภูมิ และวิทยา เจริญศิริ [17] ที่สรุปผลวิจัยว่า แรงจูงใจในการพัฒนาของพระสงฆ์ เกี่ยวข้องกับความรักความกระตือรือร้นต่อการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคม รวมทั้ง ต่อสิ่งแวดล้อม

ผลวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่และเวลาที่มีอิทธิพลต่อสำนึกของคนในชุมชน มุสลิมที่ยอมรับบทบาทพระสงฆ์เป็นเพราะได้รับการอธิบายและใส่ความหมายใหม่ ในทัศนะที่ว่าพื้นที่ไม่ใช่สิ่งแน่นอนตายตัว แต่ละแห่งมีภูมิหลังมีกิจกรรมทางสังคมเกิดขึ้นแตกต่างกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลต่อการนิยามความหมายของพื้นที่ และอัตลักษณ์ของคนในชุมชน กล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ต่อชาวมุสลิมในชุมชนแห่งนี้ มีลักษณะเฉพาะที่เกิดจากทุนทางสังคมของคนในชุมชนที่สืบทอดอย่างยาวนาน มีผลให้ปฏิบัติการต่าง ๆ เพื่อรักษาความสัมพันธ์ได้รับความร่วมมือจากชาวมุสลิม แม้มีความคับข้องใจจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้บ้าง แต่ก็ทลายได้รวดเร็วจากกลไกของพระสงฆ์ ทุนทางสังคมและพลังผลักดันของผู้นำศาสนานับว่ามีอิทธิพลอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. พระสงฆ์ที่บรรลุผลจากการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธกับมุสลิมมีไม่น้อยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รัฐควรสนับสนุนเพราะผ่านการยอมรับของมุสลิมระดับหนึ่งแล้ว เหลือเพียงการสนับสนุนด้านงบประมาณ แรงงาน นักวิชาการสำหรับจัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อยกระดับความสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ถ้าผ่านกิจกรรมซึ่งเริ่มจากแนวคิดของผู้นำศาสนาพุทธและอิสลามมักจะประสบผลในระยะยาว

2. ผลวิจัยชี้ให้เห็นว่า วัดยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม จึงควรส่งเสริมและสร้างความเข้าใจใหม่ในบทบาทหน้าที่ของวัดในชุมชนต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนเพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยอาจร่วมมือกับสถานศึกษา องค์กรปกครองท้องถิ่น หรือหน่วยราชการอื่น ๆ

3. จากการวิจัยทำให้เห็นพลังสร้างสรรค์ของพระสงฆ์ที่มีการนำหลักธรรมมาปรับใช้ ในการวิจัย ครั้งต่อไป จึงควรศึกษาหลักธรรมอื่น ๆ ที่จะเสริมสร้างภาวะผู้นำของพระสงฆ์ภายใต้ความคับข้องหมองใจ ระหว่างพุทธและมุสลิม หรือถอดบทเรียนจากการบริหารจัดการของพระสงฆ์ ซึ่งประสพผลสำเร็จในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งในสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางหรือตัวอย่างให้กับชุมชนแห่งอื่น

References

- [1] Internal Security Affairs Bureau. (2017). *To Penetrat Buddhist Network in the Southern Border: Take a Movement on Vulnerableness*. Retrieved October 5, 2020, from: <https://multi.dopa.go.th/isab/news/cate2/view87>. (In Thai)
- [2] National Office of Buddhism. (2019). *Temple Registration Data in January 2019*. Retrieved October 5, 2020, from: <http://www3.onab.go.th/2019/02/12/wattotalsummaryreport>. (In Thai)
- [3] Nonthamongkolwisit, P. (2016). Monk and Changing Social Developmental Role. *Journal of MCU Social Development*, 1(2), 20-31. (In Thai)
- [4] Tanod, P., Pitaktepsombat, P., Srisomsap, P., & Jitpiomsri, S. (2018). The Role Enhancement of Monk and the Conflict Problem in the Three Southern Border. *Graduate School Journal Chiang Rai Rajabhat University*, 11(2), 29-38 (In Thai)
- [5] Thammahaso, M.(2014). Trend in Sangha's Role Towards Thai Politics in the Next Two Decades. Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya. (In Thai)
- [6] Kalayano, P., & Sausaming, A. (2020). *Buddhists, Muslims: Solidarity to Find the Common Point and Serve Difference Point*. Retrieved November 18, 2020 from: <https://www.youtube.com/watch?v=OdRnJhwxrK0>. (In Thai)
- [7] Thaweepanich, P. (2002). *Thammakijkosalanusorn*. Bangkok: n.p. (In Thai)
- [8] Phra Yong, fake name. (Interviewee) Boonwanno, S. (Interviewer), August 25, 2018 (In Thai)
- [9] Culture Knowledge Center. (2012). *Prakruprakadsadsanakun* Retrieved September 11, 2020, from: <http://123.242.145.13/album/166545>. (In Thai)
- [10] Chanthavanich, S. (2009). *Sociology Theories*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- [11] Srisantisuk, S. (2008). *Study of Society and Culture: Concept Methodology and Theories*. Khon Kaen: Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University. (In Thai)
- [12] Schneider, D. (1976). "Notes Toward a Theory of Culture" in Basso, K. & Selby, H. (Ed.). *Meaning in Anthropology*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- [13] Bemard, G., Carkhuff, R., & Berenson, H. (1977). *Beyond Counseling and Therapy*. (2nd ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- [14] Sasse, C. (1978). *Person to Person*. Peoria: Benefit.
- [15] Scbutz, W. (2012). "FIR0 Theory of Needs" in Griffin, E (ed.). *A First Look at Communication Theory*. 93-101 (10th ed). New York: McGraw-Hill.

- [16] Sopano (Tongsom), P., Kositwattananukul, P., & Wichitsilajarn, P. (2020). An Application of Four Bases of Social Solidarity into Strengthening Community of Wat Maithungkha, Rattabhum District, Songkhla Province. *Journal of MCU Nakhondhat*, 7(3), 15-25. (In Thai)
- [17] Sricharumedhiyan, P., Kenaphoom, S. & Charoensiri, W. (2016). The Roles of Thai Monks in the Age of Globalization Society. *The Journal of MCU Peace Studies*. 4(1), 275-287. (In Thai)
- [18] Phra San, fake name. (Interviewee) Tepsing, P. (Interviewer), August 25, 2018 (In Thai)
- [19] Khan, fake name. (Interviewee) Tepsing, P. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [20] Noinee, fake name. (Interviewee) Arkisakul, H. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [21] Roida, fake name. (Interviewee) Arkisakul, H. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [22] Dem, fake name. (Interviewee) Arkisakul, H. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [23] Saeerah, fake name. (Interviewee) Arkisakul, H. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [24] Phra Winan, fake name. (Interviewee) Tepsing, P. (Interviewer), October 18, 2018 (In Thai)
- [25] Patum, fake name. (Interviewee) Tepsing, P. (Interviewer), October 17, 2018 (In Thai)
- [26] Bungsaor, fake name. (Interviewee) Tepsing, P. (Interviewer), October 16, 2018 (In Thai)
- [27] Homans, G. (1958). *Social Behavior as Exchange*. Retrieved January 5, 2563, from: <https://web.ics.purdue.edu/~hoganr/SOC%20602/Spring%202014/>.
- [28] Office of the Royal Society. (2013). *Royal Institute Dictionary in 2011*. Bangkok Nanmeebooks Publications. (In Thai)
- [29] Kiawbunchan, J., kosolattakait, P., & Eksaphang, U. (2020). An Analytical Study of the Use of Buddhist Principle in the Multicultural Society of Khlong Kwang Community, Khlong-Kwang Sub-District Nathawee District, Songkhla Province. *Journal of MCU Nakhondhat*, 7(7), 399-409. (In Thai)
- [30] Tepsing, P., Laeheem, K., & Azizskul, H. (2020). Conditions Enhancing the Role of Buddhist Monks and Islamic Religious Leaders to Strengthen the Relationship between Muslims and Buddhists in the Three Southern Border Provinces. *Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University*. 28(2) 164-190. (In Thai)
- [31] Bausai, S. (2017). *Synthesis "Local Energy (Part 2)"*. Retrieved September 10, 2020, from: http://rescom.trf.or.th/display/keydefault.aspx?id_column=484. (In Thai)
- [32] Meesoontorn, D. (2013). Relationship between the Temple and the Community: A Case Study to the Temple and the Community in Kanchanaburi Province. Unpublished Master' Thesis. Bangkok: National Institute of Development Administration. (In Thai)